

Posudek oponenta disertační práce Jakuba Rašky

„Mezi vysokou kulturou a dělnickou třídou: typografické komunity v Lipsku, Vídni a Praze v letech 1840–1914“

předkládané v roce 2023 na Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK Praha

Mgr. Jakub Raška si za téma své disertační práce zvolil téma z oblasti „labour history“. Tato oblast – přes svůj nepochybně velký potenciál – nebývá v české historiografii příliš často zastoupena, proto už samo toto rozhodnutí je třeba přivítat.

Jádro disertace tvoří analýza vývoje tří významných typografických středisek – Lipska, Vídně a Prahy (navíc do určité míry i Berlína) od 40. let 19. století do první světové války, tedy v období mohutných technologických, společenských i kulturních změn, které se výrazně promítaly do práce s tiskem a informacemi i do vytváření moderní společenské struktury. Autor sleduje proměny typografické organizace, proměny identit a strategií typografického dělnictva, zejména jejich vztah k principálům (tj. majitelům tiskáren), k měšťanským vrstvám obecně, k národní – měšťanské kultuře či konečně k formujícímu se dělnickému a socialistickému hnutí. Náležitě upozorňuje i na genderový aspekt, do této doby prakticky ignorovaný, neboť v tiskárnách na nekvalifikovaných pozicích pracovalo poměrně velké množství žen, které pro dosavadní historiky tiskařství zůstávaly fakticky „neviditelné“.

Mgr. Raška se dlouhodobě zabývá problematikou vzniku a vývoje dělnictva, dělnických identit a různými aspekty „labour history“; k zpracování této tematiky přistoupil tedy velmi dobře připraven jak po metodologické stránce, tak z hlediska znalosti pramenů a sekundární literatury. Jeho práce věnovaná dějinám tiskařů v 19. a na počátku 20. století má podle mého názoru vysokou úroveň po všech stránkách. Za její největší klad považuji její komparativní charakter – jen na základě důkladného, precizního srovnání je možno objevit specifika jednotlivých lokálních historií, ale na druhé straně i společné narativy, resp. se přesvědčit, že právě ty určité stránky historie mají obecný charakter.

Pomineme-li úvodní kapitolu věnovanou výkladu o použité metodologii, pramenné základně apod., začal svůj výklad v Lipsku roku 1840, oslavami (údajného) výročí vynalezení knihtisku, které se sice nesly v podobném duchu jako v minulých stoletích, zároveň ale přinejmenším náznakově odhalovaly nastávající problémy, spojené s novým technickým vybavením tiskáren, s ohrožením dosavadního poměru principálů a „vyučenců Gutenbergových“ a jejich hrozící proletarizací. Tyto změny vidí autor na širokém základě vývoje technických inovací, sociální otázky, formování liberální a zejména socialistické ideologie, vzniku dělnických stran a odborů.

V další kapitole, věnované revoluci 1848/49, se již objevuje Praha a pozornost, věnovaná pražským tiskařům, se v následujících částech disertace stále zvětšuje. V těchto kapitolách autor líčí, jak typografové postupně docházeli k poznání, že tiskárny se stále více mění v normální kapitalistické podniky a jejich postavení v nich se nebude mnoho lišit od postavení ostatních námezdně pracujících; mezi nimi a dalšími skupinami dělnictva však

zůstávaly nemalé překážky, v nejlepším případě se považovali za nejinteligentnější dělníky, vybavené proto také odpovídajícími nároky na vedení. Díky svým znalostem, silným poutům vzájemné solidarity, komunikačním možnostem a schopnostem a v neposlední řadě i tradicím se jim v každém případě podařilo téměř úplně vymýtit indiferentismus a vybudovat velice silné odborové organizace, které dovozovaly vést velmi sebevědomě kolektivní vyjednávání i poskytovat naprosto nadstandardní zabezpečení. Tyto organizace se – jak již řečeno – nakonec zařazovaly do sociálně demokratického tábora, jejich členové si nicméně stále uchovávali pocit jisté nadřazenosti a výlučnosti. Zmíněnými procesy procházeli pražští typografové s určitým zpožděním oproti svým lipským a vídeňským kolegům, jejich odborové organizace za nimi však co do výkonnosti nijak nezaostávaly.

Velmi obsažný, logický, dobře strukturovaný výklad, charakteristický pro celou práci, dostal na posledních stránkách určité trhliny, způsobené nejspíše nedostatkem času. Líčení posledních fází vývoje Typografické besedy je bohužel příliš zkratkovité, nedotažené. Náležitě není bohužel vysvětlen odchod Typografické besedy z autonomistické centrály Odborové sdružení československé a zejména její účast na celorakouské typografické stávce na přelomu let 1913 a 1914. Přitom tato stávka se považovala za mimořádně významnou, předznamenávající budoucí mzdové konflikty. Mezinárodní komplikace a počátek světové války daly na tuto skutečnost zapomenout, současný historik by ji však měl náležitě připomenout. Následující závěrečné pasáže jsou však opět na vysoké úrovni.

Práce je založena na dobré znalosti pramenů i literatury, někde bych si ovšem přece jenom přál, aby autor sáhl k pramenům, které se bezprostředně nevázaly na typografické organizace – konkrétně závěrečné pasáže, o nichž jsem se již zmiňoval, by asi více osvětlilo pár článků z časopisů *Der Kampf* či *Die Gewerkschaft*. Disertace je dobře promyšlena, vychází ze solidních metodologických východisek a má logickou strukturu. Autor ji napsal odpovídajícím vědeckým, nicméně živým, poutavým jazykem. Přínos práce je zjevný, rozšiřuje a prohlubuje naše znalosti dělnického světa v 19. století, a to za obvyklé hranice sjezdových jednání a usnesení směrem k představám, ideálům i žité realitě. Vytváří tak předpoklady pro integraci dějin dělnictva do příběhu celé národní společnosti, resp. národních společností ve střední Evropě.

Při obhajobě bych doporučoval, aby se autor zaměřil na obsáhlejší vysvětlení pojmu „labour history“ a zejména aby se věnoval událostem, o nichž byla řeč výše.

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako prospěl.

Jiří Pokorný

V Praze 1. listopadu 2023